

JEZIK LEGENDE O SV. TEOFILU U DVA HRVATSKOGLAGOLJSKA ZBORNIKA

TANJA KUŠTOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska, tkustovi@ffzg.hr

Sažetak U radu će se jezično usporediti dva teksta Legende o sv. Teofilu: tekst iz *Pariškog zbornika Slave 73* (1375) koji se u literaturi do sada gotovo uopće ne spominje, a koji je još 1954. godine predstavio Marin Tadin i tekst *Mirakul o Teofilu* koji je naš najstariji otisnut tekst tog mirakula u knjizi *Mirakuli slavne djeve Marije* otisnut u Senjskoj tiskari, 1508. godine. Nastojat će se vidjeti koliko se ta dva teksta jezično razlikuju. Važno je to zbog činjenice da oba teksta imaju svoja prvenstva - ovaj u *Pariškom zborniku Slave 73* kao najstariji glagoljski rukopisni i ovaj iz *Senjske tiskare* kao najstariji otisnuti tekst iste legende. Nastojat će se vidjeti je li se i koliko se jezik u tom vremenskom rasponu od 133 godine promijenio.

Ključne riječi:

legenda o sv.
Teofilu,
Pariški zbornik
Slave 73,
Mirakuli slavne
djeve Marije,
glagoljica,
morfologija

THE LANGUAGE OF THE LEGEND OF SAINT THEOPHILUS IN TWO CROATIAN GLAGOLITIC MISCELLANIES

TANJA KUŠTOVIĆ

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb, Croatia,
tkustovi@ffzg.hr

Abstract This paper discusses the linguistic comparison of the two texts that tell the legend of Saint Theophilus. One is a text from the 1375 *Paris Miscellany (Code slave 73)*, never before mentioned in literature, presented by Marin Tadin in 1954. The other is *Mirakul o Teofilu*, the oldest text of the play, printed at the Senj printing press in 1508. I will try to establish the extent of the linguistic differences between the texts. This is significant because each of them is special in their own right – the one in *Paris Miscellany Code Slave 73* is the oldest Glagolitic manuscript and the one printed at the Senj printing press is the oldest printed text of the same legend. I will also attempt to discern whether and to what degree their language changed within 133 years.

Keywords:
the legend of St
Theophilus,
Paris Miscellany
(Code Slave 73),
Miracles of Our
Lady,
Glagolitic script,
morphology

1 Uvod

Legenda o sv. Teofilu ubraja se u Marijine mirakule. Ivančica Petrović utvrđuje da je to najpoznatiji Bogorodičin Mirakul (Petrović 1977: 119). Ujedno, ovo je i prvi dramatisirani Bogorodičin mirakul (Petrović 1977: 121).¹ Sve su zapadnoeuropske književnosti ovu legendu obradile. Legenda je grčkog podrijetla. Događaj o kojem se pripovijeda zbio se oko 538. godine. Legenda se pripisuje Eutyhianusu, svećeniku i sluzi vikara Teofila, koji je navodno bio očevidac događaja. Vikar Teofil bio je „vicedomus“ crkve u Adani, pobožan čovjek, naklonjen siromasima. Nakon biskupove smrti bio je predložen da zauzme biskupovo mjesto. Zbog skromnosti Teofil taj položaj odbija. Kad mu novoizabrani biskup oduzima dotadašnji položaj, žali zbog svojeg odbijanja pozicije biskupa. Da bi vratio ono što je izgubio, Teofil se povezuje s đavлом, sklapa s njim ugovor i pritom se odriče Boga i Bogorodice. Uskoro mu se javlja grižnja savjesti i Teofil se iskreno pokaje. Na njegove usrdne molbe i molitve Bogorodici, ona oduzima đavlu ugovor i spašava svoga grešnog poklonika (Petrović 1977: 119).

U ovom ću radu istražiti jezik dviju legendi o sv. Teofilu koje su zabilježene u dva hrvatskoglagoljska zbornika: jedan od njih je rukopisni: *Pariški zbornik Slave 73*² (1375), a drugi je otisnut u senjskoj zbirci Marijinih mirakula: *Mirakuli blažene djeve Marie*³ (1508). Cilj ovog istraživanja je ustanoviti razlikuje li se jezik ovih legendi, koje nisu sadržajno potpuno paralelne, kako bi se vidjelo koliko tekstovi imaju čakavskih, a koliko crkvenoslavenskih elemenata, odnosno, kako bi se vidjelo jesu li sastavljači kodeksa prilagodili jezik ovih legendi slušateljstvu. Fonološka analiza bit će izostavljena,⁴ u središte istraživanja postavljen je morfološki plan jer će nam uvid u te razlike omogućiti da uočimo jesu li u tekstovima prevagnuli narodni ili crkvenoslavenski elementi. Za legendu otisnutu u senjskoj zbirci to se i očekuje, a je li tako i u *Pariškom zborniku Slave 73* pokazat će ovo istraživanje.

¹ O toj legendi, kao i o ostalim Marijinih mirakulima (legendama, ćudima) Ivanka Petrović napisala je opsežan članak (1977). Ovdje ću, oslanjajući se na taj članak, samo ukratko prepričati legendu o sv. Teofilu i pokazati tijek dosadašnjih spoznaja o toj legendi.

² Kratica CPar.

³ Kratica MBDM.

⁴ Grafijsku i fonološku analizu *Pariškog zbornika Slave 73* napravila Marinka Šimić (2018) na znatno većem korpusu (na jeziku Psaltira). Temeljem uvida u navedeni članak nazire se činjenica da grafijske i fonološke osobine u tekstu legende ne odskakuju od stanja u tekstovima psaltira pa je analiza napravljena samo na ključnim fonološkim elementima.

2 Izvori

2.1 Pariški zbornik Slave 73

Pariški zbornik Slave 73⁵ kodeks je koji potječe iz 1375. godine, pisan je za redovnice samostana sv. Julijana u Šibeniku i kao takav jedini je hrvatskoglagoljski zbornik pisan za redovnice i jedini vezan uz Šibenik. Čuva se u Nacionalnoj knjižnici Francuske (Bibliothèque Nationale) pod signaturom Slave 73 po čemu je i dobio ime. U Pariz je dospio iz Španjolske 1951. godine. O tome nam svjedoči natpis na koricama zbornika, napisan na španjolskom jeziku. Kako je došao iz Šibenika u Španjolsku zasad ne znamo. Kodeks uz naziv *Pariški zbornik Slave 73* ima i naziv *Borislavićev zbornik*. Taj je naziv dobio po pisaru po pisaru Grguru Borislaviću iz modruške Gorice koji je zapisao najveći dio zbornika. Materijalni podaci govore nam da je riječ o pergamentnom glagoljskom kodeksu od 296 listova manjega formata, dimenzija 15 × 11,5 cm (Tadin 1954: 21-32, Mulc 1971: 396, Badurina Stipčević 2003: 188). Dosadašnja istraživanja odredila su *Pariški zbornik Slave 73* „kao hrvatskoglagoljski rukopis koji je u 14. stoljeću najviše kroatiziran, tj. pisan mješavinom crkvenoslavenskoga i čakavskoga jezika“ (Šimić 2018: 154). Kodeks je u uvezu od kože i drva s metalnim kopčama. Dobro je očuvan, osim nagriženoga prvog lista (Tadin 1954: 21). O zborniku je prvi u znanstvenoj javnosti progovorio Marin Tadin 1954. godine koji je dao sadržajni pregled ovog kodeksa u svom tekstu: *Recueil glagolitique croate de 1375*. Iz njegovog je pregleda vidljivo da zbornik sadrži: kalendar, psaltir, kantike i himne, liturgijske i neliturgijske molitve, oficij, red mise, tekstove Muke po Mateju, Marku, Luki i Ivanu, Legendu o 12 petaka, Pseudo-Matejevo evanđelje, Epistolu o nedjelji, zatim hagiografski tekst Pasiju svete Margarete. U zborniku sam pronašla i *Legendu o sv. Teofilu*. Ova legenda iz *Pariškog*

⁵ Kad govorimo o *Pariškom zborniku Slave 73* recimo da on nije u cijelosti proučen. Njegovo proučavanje, pa tako i ovaj rad financira Hrvatska zaklada za znanost projektom (IP-2019-04-5942). Da nije proučen vidljivo je i iz činjenice da ga povjesničari hrvatske književnosti u svojim pregledima hrvatskoga srednjega vijeka ne spominju. Pregledala sam povijesti književnosti nakon 1954. godine kada je Marin Tadin objavio svoj članak *Recueil glagolitique croate de 1375*. i ovaj zbornik ni pod kojim od njegova dva naziva ne nalazim do 1973. godine (dakle, nakon 19 godina). Nalazim ga prvi put u tekstu Eduarda Hercigonje: *Hrvatska književnost srednjega vijeka (do kraja 14. stoljeća)* (Hercigonja 1973: 56). Od povijesti hrvatskih književnosti koje su objavljene nakon Tadinova otkrića, prva takva povijest koja zbornik navodi je *Povijesti hrvatske književnosti* Eduarda Hercigonje iz 1975. godine (Hercigonja 1975: 131, 218). No, nakon te povijesti, ostale povijesti zbornik ne spominju. Kad biva spomenut, to je uvijek u onim tekstovima koje pišu znanstvenici koji se bave srednjim vijekom, ali ga povjesničari književnosti ne navode (Kombol 1961, Šicel 1982, Frangeš 1987, Ježić 1993, Nemeč 1994, Prosperov-Novak 1996, Jelčić 1997). Kao da je podatak o tome da je riječ o najstarijem cjelovitom hrvatskoglagoljskom zborniku u zemlju propao. Tek mu je novije vrijeme postalo naklonjeno. Javljaju se pojedini članci u kojima će se obrađivati jezik tekstova zabilježenih u *Pariškom zborniku Slave 73*. I sada dolazimo do 21. stoljeća kada je Vesna Badurina Stipčević iz Staroslavenskog instituta u Zagrebu osmislila projekt pod nazivom *Istraživanje starije hrvatskoglagoljske zborničke baštine* u čijem je središtu proučavanje *Pariškog zbornika Slave 73*.

zbornika Slave 73 se do sada izriječkom ne spominje u znanstvenoj i stručnoj literaturi. Ivanka Petrović u svojem članku iz 1977. godine *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*, govoreći o ovoj legendi/mirakulu u senjskoj zbirci *Mirakuli blažene djeve Marie* (1508) utvrđuje: „Legenda, koju nisu obradile ranije, rukopisne hrvatske zbirke Marijinih mirakula, našla je u senjskoj zbirci i svoju jedinu pravu obradu. Ovo je jedina autentična priča o Teofilu u hrvatskoj književnosti, iako se ona javlja u još nekim hrvatskoglagoljskim spomenicima: zbornicima i brevijarima“ (Petrović 1977: 123). Dakle, I. Petrović utvrđuje da postoje neki hrvatskoglagoljski zbornici koji sadrže legendu o sv. Teofilu, ali te zbornike izriječkom ne spominje, pa iz ovog nije posve jasno je li joj legenda o sv. Teofilu u *Pariškom zborniku Slave 73* poznata.⁶ Treba napomenuti da je najstarija potvrda mirakula o sv. Teofilu upravo ova u *Pariškom zborniku Slave 73*.

2.2 Mirakuli blažene djeve Marie

Mirakuli blažene djeve Marie je knjiga otisnuta u Senju, 1508, u tiskari Blaža Baromića.⁷ Iz samog naziva vidljivo je da je riječ o knjizi koja sadrži Bogorodičina čudesa, brojem riječ je o šezdeset i jednom čudu. Ovo je najveća zbirka Bogorodičinih čudesa u hrvatskoj književnosti. Djelo nije originalno, prijevod je s talijanskog jezika: *Miracoli della gloriosa Vergine Maria* (Venezia: Bernardino Benali i Matteo Capcasa, 1490. ili 1491.). Knjigu pronašao Ivan Berčić 1866. godine u selu Luci na Dugom otoku (Nazor 2014: 231). U svijetu je sačuvano ukupno pet primjeraka, od kojih su tri primjerka pohranjena u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Preostala dva primjerka pohranjena su u Petrogradu (Nacionalna knjižnica) i u Londonu (Britanska knjižnica). Priređivači knjige nisu poznati, Rudolf Strohal drži da su knjigu priredili senjski kanonici Domin Urban iz Otočca i Tomas Brodarić, koji su u to vrijeme najviše djelovali u senjskoj tiskari. Za jezik knjige Rudolf Strohal kaže da je to „čist narodni jezik čakavski dijalekat sa dosta talijanskih riječi“ (Strohal 1917: 1).⁸ O sadržaju ove zbirke Marijinih mirakula opsežan članak napisala je Ivanka Petrović (1977: 116-118) u kojem detaljno govori o likovima i temama ove tiskane knjige.

⁶ Budući da *Pariški zbornik Slave 73* nije proučen niti objavljen u transliteriranoj verziji mogu zasad samo pretpostaviti da ćemo u njemu pronaći još poneku legendu ili neki neliturgijski tekst.

⁷ Ova se knjiga proučava u okviru institucionalnog projekta: *Istraživanja jezika i pisma glagoljskih neliturgijskih tekstova*, te je ovaj članak rezultat rada na dvama projektima, već spomenutom *Istraživanju starije hrvatskoglagoljske zborničke baštine* (IP-2019-04-5942) pod pokroviteljstvom HRZZ-a pri Staroslavenskom institutu u Zagrebu i *Istraživanju jezika i pisma glagoljskih neliturgijskih tekstova* pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

⁸ Sustavna jezična analiza ovog, kao i drugih neliturgijskih djela otisnutih u Senjskoj tiskari tek nam predstoji i zadatak je projekta *Istraživanja jezika i pisma glagoljskih neliturgijskih tekstova*.

Budući da tekst ove legende iz *Pariškog zbornika Slave 73* nije dostupan u dosadašnjoj literaturi, donosim ovdje njegovu transliteraciju.⁹ Paralelno donosim i transliteraciju istoimene legende otisnute u knjizi *Mirakuli blažene djeve Marie*¹⁰ kako bi čitatelj i osobno mogao vidjeti da postoji razlika u sadržaju, a onda i u jeziku između ova dva teksta.¹¹

3 Transliteracije

3.1 Pariški zbornik Slave 73. (1375): 150r-151r

150r

Č'to ot teofila reku . Teofil' suda-
c' nêkoga b(i)sk(u)pa cicielienskoga bi ;
si pokolê osvaeln' prêd' g(ospode)mъ s'voim' i ot svo-
ego čina izv'rženъ bi ; ubož'stvom' s'ti-
snutъ nêkoga ūdêe s'vitom' ki s' d'êv'-
lom' po hitrosti v'l'saskoi običaem' go-
voraše . h(ръst)ъčénstvo svoe otvrg' tae d'êv'-
lu se sam' za slugu p'poruči . Otkud-
ê vel'mi po malu vr(ê)meni kae se . i v' nêk-
oi b(la)ž(e)nie m(a)rie d(ê)vê cr(ê)kvi za četiri
deseti d(a)nъ prêd' obrazom' nee plače
preb'di . Komu za veliku bolêzani
i utrujenie m(o)l(ita)v' speču êvi se b(la)ž(e)na
d(ê)va m(a)riê . i karaûci ego vrati emu li-

150v

stъ . koga prie rečenoga ūdêe svêtom' d-
al' bêše ki sama b(o)žie rodit(e)lnica ot ne-
go po sili v'ze . Tada teofil' probudi-
v' se na p'sêh' svojih listъ položenъ o-
brête . i tudъe zaûtra v d(a)nъ nedil'ni
sie vsim' grajam' v'zvêsti . I tud'e
tae b(i)sk(u)ръ dav' emu pokoru i otrêšenie
vede ga prêd' oltar' p'ričestiti . G'da
h(ръsto)vo têlo ot ruki b(i)sk(u)ple priêtъ . s'nide d-

⁹ Nacionalna biblioteka u Parizu u kojoj se kodeks čuva digitalizirala je Pariški zbornik Slave 73. i stavila ga na svoju web stranicu. Zbornik, tj. slike svih stranica zbornika dostupne su na linku: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52511552v.r> (pristupljeno 26.10.2021.).

¹⁰ Stranice legende dostupne su na linku na linku: [https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iii.f.v.a&cid=43321&tify={%22pages%22:\[12\],%22view%22:%22thumbnails%22}](https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iii.f.v.a&cid=43321&tify={%22pages%22:[12],%22view%22:%22thumbnails%22}) (Pristupljeno 26.10.2021.) Tekst sam preuzela iz izdanja za koje I. Petrović utvrđuje da je to najpotpuniji, tzv. „akademjski“ primjerak (Petrović 1975: 24).

¹¹ Upravo zbog različitog sadržaja nije moguće napraviti usporedbu razlika na istom tekstu.

uh' s(ve)ti na nъ v' obrazi sl'nčenom' . i pros-
 ê se lice ego kako sl'n'ce . Potom' v reče-
 noi cr(ê)kvi za tri d(b)ni i tolikoe noči hv-
 ali vzdac b(ogu)u . i b(la)ž(e)noe m(a)rie d(ê)vi hv(a)lam'
 nastoe m(o)l(it)vami . d(u)hъ b(ogu) preda .

151r

Se zane b(ogo)r(od)ica m(a)riê b(la)žena teofila
 v nenadiû položena k pokaèniû priv-
 ede . i prie rečenoga popa tri d'nev'na ta-
 koe umrvša ot dêmunov' izbavi i na ž-
 ivot prizva ; Koliko veče tada br(a)tie
 prevzlûblena b(la)ž(e)nil' stvorit' onihъ
 ki nû neprêstan'no prizivaût' ; ako têh'
 ki edno vrême û priz'vaše . S'konen'si v-
 istinu i rimlane nee ûtrne s' deveti-
 mi čteniêmi po sobote dobrim' zakono-
 m pouče m(i)l(o)stъ ee priobrêtaûtъ . Nied-
 nomu tada budi lino . nied'nomu teš'-
 ko služiti . nee prazdniki . Vidino bu-
 di . da kako v' cr(ê)kvi s(ve)toi čtuet se
 roenie ee . tako imat se č'tovati za-
 četie ee ako nezačeta bila bi . nika-
 kore rodila se bi .

3.2 Mirakuli blažene dëve Marie (1508): 4a-5a

str. 4a

Kako v Sicilii bi 1 komu biše ime Têofil, ki biše dëvotъ naše gospoe, i kako hodi k d'ëvlu
 V stranahъ od Cicilie b(i)še 1 č(lov)ikъ ve-
 le devotъ v našu gospoû, imenem'
 Têofilъ, ki staše v(a) ednoi biskupii, t-
 rateçi i čineçi s' velikimъ razumomъ v-
 se stvari od bisk(u)pie. Po nekoliko vrim-
 eni minuvši onъ biskupъ od sega živo-
 ta, vasъ plkъ zaedno obraše za nihъ b-
 isk(u)pa ovoga Têofila. Ali, onъ nê tiû-
 či vzeti takovo dostoënstvo, oni o-
 brašê inoga. Raz'mislivši potomъ o-
 vъ Têofilъ, ča biše učinil, bi vele b-
 oliznivъ da ne biše vzelъ toga dos-
 toënstva, i za okovrati tu stvarъ s-
 krblaše se po ki put bi mogalъ k nemu pr-
 iti. Ovъ biše prišalъ v toliko nestrp-

lenie da ne nahaše pokoê, етъ онъ ki biše
учиненъ bisk(u)рѣ biše ga ulišilь od vs-

str. 4b

akega v kladaniê v bisk(u)pijû. I zato o-
vѣ Têofilь ide k' ednomu zaklinatel-
û od d'êvlovъ i reče mu to ča онъ otiê-
še od nega. Tada židovinъ nevernii pri-
zvavši d'êvla, on mu s vêlikimъ gn-
evomъ reče: Ča očešъ od' mene, Te(o)file?. Odg-
ovori d'êvlu: Ê oču učiniti vsu tvo-
û volû, ako ti učinišъ da imamъ vasp-
etъ moe dostoên'stvo ko esamъ in'da im-
elъ v biskupii. D'evalь reče: Vsê oču
učiniti to ča pitašъ, ako se očešъ ot-
vriči B(og)a Is(u)h(rst)a i nêgove matêre i s(ve)to-
ga krčen'ê. Teofil se od'vrže Is(u)h(rst)a i n-
êgovê matere i učini pismo d'êvlu
kako онъ negovъ biše rabъ v(a) v(e)ki. I po ta p-
utъ povrati sê v milost biskupov-
u k(a)ko prvo. Imêûci opetъ oficii v bisk-
upii smislivši онъ ono ča biše učini-
lъ počê sê žalovati močnimъ načino-
mъ. i s velikimъ dêvocionomъ i plačêmъ
uticaše se k slavnoi devi marii da
bi mu ona mogla imiti milostъ i mi-
losrdie ot' griha učinenoga Tada m-
u se pokazala deva mariê i močnimъ zak-
on(o)mъ pokara ga odъ grêha negova uči-

str. 5a

nenoga. potom ga učini da se odvrže
d'êvla i da sê iminue biti vêrni kr-
st'êninъ. I tako ga vze v milostъ sv-
oega sina. I hoteči ošče naša gospoê b-
ole pokr(i)piti ga i pokazala mu otvor-
eniimъ zakonomъ da mu B(og)ъ biše prostilъ
negove grihe, povrati mu pismo ko онъ
biše učinil d'êvlu od svoje ruke vl-
astite, kada mu se poda za raba. I tu-
die naša gospoê ičeznu. Ko pismo imi-
vši Teofilъ vzda mnoge hv(a)le B(og)u i n-
egovi s(ve)toi materi d(e)vi Marii, po pla-
čahъ od ke онъ biše osloboenъ od rabotê
d'êvalske. I očitovavši онъ potomъ t-

u stvar̃ biskupu i inim̃, ustrašeni
 vsi s velikim̃ devocionom̃ i častiũ
 vzdaje hvale B(og)u, ki ciča časti i i p-
 lače svoje materē slavnē e(st̃) učinil̃
 toliko veliko čudo, ne pučaũći pogi-
 nuti nee dovotoga. Potom̃ Teofil̃ r-
 čeni priēm̃ši pokoru od biskupa za s-
 voi grih̃, učini potom' prelũtu pok(o)ru,
 tako da na konac̃ imi slavu večnu po
 plačah̃ slavnē d(e)vē Marie, ka budi
 va vek̃i hvalena. Amēñ.

4 Analiza

4.1 Grafijska i fonološka usporedna analiza (osobitosti)

4.1.1 „Jer“

U oba proučavana teksta čuvaju se znakovi za „jer“: štapić (ǀ) i apostrof ('). U CPar je znatno veći broj primjera u kojima se javlja apostrof (64): *č'to, Teofil', prēd', otvrg', dēvlom'* (150r) i dr. u odnosu na primjere u kojima se javlja štapić (14): *izv'ržeñ, s'tisnut̃, bolēzañ* (150r) i dr. Bilo bi očekivano da je slična situacija u znatno mlađoj tiskanoj knjizi, međutim, tamo je situacija obrnuta: znatno je više primjera upotrebe štapića (72): *stranah̃, oñ, Tēofil̃, vzel̃...* (4a) nego apostrofa (11): *s', imenem', raz'misliṽi* (4a).¹²

4.1.2 „Jat“

„Jat“ se u oba teksta dobro čuva.

Nalazimo ga za bilježenje skupine „ja“ i u CPar: *ciciliēnskoga, d'ēvlu, ē, ēvi se* (150r) i u MBDM: *dostoēnstvo, nahaēše, pokoē* (4a), *d'ēvloṽ* (4b), *ē* (4b).

U osnovi se „jat“ bilježi u CPar: *prēd', bolēzañ* (150r), *svētom', bēše, vzwēsti, tēlo* (150v), *vrēme* (151r). MBDM ga u osnovama bilježi, ali u znatno manjem broju primjera: *grēha* (4b), *vērni* (5a).

¹² Cilj ovog istraživanja nije detaljna fonološka analiza pa nisam analizirala posebno poluglasove s obzirom na položaj u riječi, nego je cilj bio ustanoviti na koji su način poluglasovi u tekstovima prisutni. Detaljnu analizu napravila je Marinka Šimić (Šimić 2018: 159-163).

U MBDM je zamijećeno bilježenje „jata“ tamo gdje mu etimološki nije mjesto: *Teofîlb* (4a), ali i *Teofîlb* (4b), *nê* (4a), *vêlikimъ* (4b), *matêre* (4b), *rêčeni* (5a), *počê sê* (4b), ali i *se* (5a). Takvu pojavu u tekstu legende u CPar ne susrećemo.

„Jat“ zamijenjen s *i* u oba teksta - u CPar nalazimo tu zamjenu primjerima: *s'vitom'*, *priporuči* (150r), *lino* (151r) dok u MBDM ima nešto više primjera: *vrimeni* (4a), *otvriči*, *imiti*, *griha* (4b).

„Jat“ je zamijenjen s *e* samo u MBDM: *deva*, *nevernii* (4b), *večnu*, *veki* (5a). U tekstu legende u CPar ne nalazimo takvu zamjenu. Proučavajući Psaltir u CPar Marinka Šimić je ustanovila da takve zamjene postoje, ali su rijetke (Šimić 2018: 165).

4.1.3 „Đerv“

Grafem *ǰ* bilježi se samo u CPar i to u svega dva primjera: *utruženie* (150r) i *grajam'* (150v), na mjestu crkvenoslavenskog „žd“.

4.1.4 „Šta“

Grafem *š* bilježi se za *ć* u CPar: *speću*, *karaući* (150r), *noći* (150v), *veće*, *poūće* (151r) i MBDM: *tiūći*, *trateći* i *čineći* (4a), *oću*, *očešb*, *otvriči*, *iméūći*, *močnimъ* (4b), *hoteći*, *ošće* (5a) te za skupinu *šć* u MBDM: *krčen'ê* (4b) i *šć: iščeznu*, *pućaūći* (5a).

4.1.5 Skupina „čt“

Nalazimo je u jednom primjeru: *č'to* (150r) u CPar, dok se u MBDM koristi oblik *ča* (4a, 4b).

4.1.6 Početno „h“

Ono je izostavljeno u glagolu hotêti u MBDM: *otiêše* (4b), *očešb* (4b), *oću* (4b) u većini primjera, premda nalazimo i oblike s početnim *h*: *hoteći* (5a).

4.1.7 Rotacizam

Promjenu suglasnika *ž* u *r* unutar dvaju samoglasnika od kojih je drugi *e* nalazimo u jednom primjeru u CPar: *nikakore* (151r). Ovo i nije relevantan podatak s obzirom na to da u tekstu nema upotrebe čestice *že* koja je toj promjeni podložna.

4.2 Morfološka analiza

Analiza se provodi na zamjenicama, pridjevima i glagolskim oblicima. Ti su oblici odabrani jer se upravo na njima mogu uočiti razlike između tekstova, tj. upravo na njima je najvidljiviji otklon od crkvenoslavenske norme.

4.2.1 Zamjenice

Osobnu zamjenica za 1. lice jednine nalazimo u MBDM i ona se bilježi „jatom“: *é* oču učiniti (4b), u genitivu glasi *mene*: od' *mene* (4b). Osobna zamjenica u istom tekstu za drugo lice je uobičajeno *ti*: ako *ti* učinišb (4b). Svi ti oblici zamjenica pripadaju čakavskom (hrvatskom)¹³ i crkvenoslavenskom jeziku i nisu relevantni u smislu odluke je li nešto hrvatsko ili crkvenoslavensko.

Pokazne zamjenice *onb*, *ona*, *ono* dobro su zastupljene u tekstovima. U CPar nalazimo crkvenoslavenski oblik genitiva jednine kojim se izražavala posvojnost i to za ženski rod *nee*: *prêd' obrazom' nee* (150r), *rimlane nee* (151r), *nee prazdniki* (151r) i *ee*: *milostb ee* (151r), *rocinie ee* (151r), *začetie ee* (151r), za muški rod *ego*: *karaučie ego* (150r), ot *nego* po sili (150v), lice *ego* (150v); u dativu *emu*: *vratie emu listb* (150r), *dav' emu pokoru* (150v). Za razliku od ovih crkvenoslavenskih oblika, akuzativ jednine u muškom rodu ima čakavski oblik *ga*: *vede ga* (150v). Čakavskim bismo mogli proglasiti i oblik *nb* u istom padežu, pod pretpostavkom da poluglas koji je na kraju ove riječi zabilježen doživimo kao tradicionalan način bilježenja ove zamjenice, premda je uistinu riječ o crkvenoslavenskom obliku: *s'nide duh' s(ve)ti na nb* (150v). Kod ove zamjenice za akuzativ jednine ženskoga roda nalazimo čakavsku zamjenicu *ú*: *ú priz'vaše* (151r). U množini, u genitivu nalazimo u CPar zamjenicu *onibb* koja pripada čakavskom jeziku: *stvorit onibb* (151r), dok zamjenica *têb'* (151r) pripada crkvenoslavenskom jeziku. U MBDM nalazimo pokaznu zamjenicu *onb* u nominativu jednine: *onb biskupb* (4a) i množine: *oni obraše* (4a). U akuzativu množine iste zamjenice koristi se čakavski oblik *nibb*: za *nibb* (4a). Zamjenica *ovb* (kao i *onb*): *ovb*

¹³ U odabiru terminologije s obzirom na odnos hrvatsko: čakavsko odlučila sam se za termin čakavsko zbog činjenice da oba proučavana teksta pripadaju čakavskom prostoru.

Teofilь, *ovь* biše prišaљь (4a), *ovь* Teofilь (4b) koju nalazimo u tekstu odražava staro stanje (Kuzmić-Kuzmić 2015: 35). Pokazne zamjenice *ovь*, *to*, *inь* u genitivu imaju oblike: *ovoga* Teofila, *inoga*, *toga* dostoiñstva (4a). Zamjenica *ta* u ženskom rodu u akuzativu jednine ima čakavski oblik *tu*: *tu stvarь* (4a, 5a), a u srednjem rodu akuzativ *to*: učiniti *to* ča pitašь (4b). U dativu jednine zamjenice *onь* nalazimo oblik *mu*: on *mu* reče, tada *mu* se pokaza (4b), pokaza *mu*, da *mu* B(og)ь, povrati *mu* pismo (5a). U akuzativu jednine muškoga roda zamjenica *onь* ima čakavski oblik *ga*: biše *ga* ulišilь (4a), pokara *ga* (4b), potom *ga* učini, tako *ga* vze, pokr(i)piti *ga* (5a). Zamjenica *ona* zabilježena je u nominativu jednine: da bi mu *ona* mogla (4b) i u besprijedložnom genitivu jednine u crkvenoslavenskom obliku: ne pučaûći poginuti *nee* dovotoga. (5a). U genitivu jednine zamjenica *vsaki* ima neobičan oblik: *vsakega*: od *vsakega* kladaniê (4a-b) u kojem je na tvrdnu osnovu stavljen nastavak palatalne deklinacije. Možda je moguće da je ovdje slagar slova pogriješio te na mjesto glagoljskog slova *o* stavio oblikom slično glagoljsko slovo *e*. Crkvenoslavenska neodređena zamjenica *vьsb* javlja se u CPar u dativu jednine muškoga roda: *vsim'* graјam' vьzvêsti (150v), a u MBDM u akuzativu jednine ženskoga roda ova zamjenica ima oblik *vsu*: oću učiniti vsu tvoû volû (4b), te u akuzativu množine ženskoga roda *vse*: čineći *vse* stvari (4a). U nominativu jednine muškoga roda ova zamjenica ima čakavski oblik *vasь*: *vasь* plkь zaedno obraše (4a).

Pokazna zamjenica *sb/sa/se* u crkvenoslavenskom obliku potvrđena je u CPar u nominativu jednine muškoga roda: *si* (150r), u nominativu jednine srednjega roda *se*: (151r), te u akuzativu množine srednjega roda *sie*: *sie* vьzvêsti (150v). MBDM također ima crkvenoslavenski oblik u genitivu jednine muškoga roda: od *sega* života (4a), dok primjer s drugačijom osnovom *ovoga* ubrajamo u zajedničko dobro i crkvenoslavenskog i čakavskoga jezika: *ovoga* Teofila (4a).

Upitno-odnosna zamjenica *ki*, koju nalazimo u svim razdobljima čakavske pismenosti (Kuzmić-Kuzmić 2015: 35), nalazimo u oba teksta: CPar *ki* (150r, 150v, 151r), MBDM *ki* (4a), od *ke* on biše osloboeñь, *ko* pismo (5a). Upitno-odnosnu zamjenica *čto* u CPar nalazimo u ovom crkvenoslavenskom obliku *č'to* (150r), a u MBDM ona ima čakavski oblik *ča* (4a, 4b).

Posvojna zamjenica *svoi* prisutna je u CPar i to u crkvenoslavenskom obliku u genitivu jednine muškoga roda: ot *svoego* čina (150r). Zanimljivo je da odmah u idućem retku nalazimo neodređenu zamjenicu također u genitivu, ali ovog puta s čakavskim nastavkom: *nêkoga* ûdêê (150r). Akuzativ jednine zamjenice *svoi*:

h(ръst)ьѣnstvo *svoe* (150r) u srednjem rodu pripada i crkvenoslavenskom i čakavskom jeziku, kao i neodređena zamjenica *někoi* (150r) u lokativu jednine ženskoga roda. Zamjenica *svoi* u ženskom rodu u genitivu ima oblik *svoe* koji pripada i čakavskom i crkvenoslavenskom jeziku: od *svoe* ruke (5a), kao i oblik za akuzativ: i plaće *svoe* materê (5a) U MBDM nalazimo posvojne zamjenice *tvoi* u akuzativu jednine ženskoga roda: učiniti *tvoû* volû (4b), *moi* u akuzativu jednine srednjega roda: *moe* dostoê'n'stvo (4b), *negovъ* u nominativu jednine muškoga roda: *negovъ* rabъ (4b), u genitivu nalazimo čakavski oblik od grêha *negova* (4b) za razliku od spomenutog izražavanja posvojnosti pomoću genitiva u CPar: lice *ego* (150v). Zamjenicu *svoi* nalazimo u akuzativu jednine muškoga roda: za *svoi* grihъ (5a). Zamjenica *naša* u ženskom rodu jednine također pripada i čakavskom i crkvenoslavenskom jeziku: *naša* gospoê ičeznu (5a).

4.2.2 Pridjevi

U tekstovima nalazimo opisne, odnosne i posvojne pridjeve. Ovdje će nas zanimati njihova sklonidba. Namjera je vidjeti sklanjaju li se pridjevi po crkvenoslavenskoj ili čakavskoj sklonidbi kako bismo vidjeli koje je stanje od ta dva prevladalo.

Odnosne pridjeve nalazimo samo u CPar: b(i)sk(u)pa *ciciliênskoga* (150r) u genitivu jednine muškoga roda i po hitrosti *vl'šaskoi* (150r) u lokativu jednine ženskoga roda. U oba slučaja govorimo o čakavskim nastavcima premda nastavak *-oi* odgovara stanju i u crkvenoslavenskom jeziku.

Vlastiti pridjevi koje nalazimo u CPar su: b(o)žjê rodit(e)lnica (150v) u nominativu jednine ženskoga roda i ot ruki *b(i)sk(i)ple* (150v) u genitivu jednine ženskoga roda. U ovom primjeru treba se osvrnuti i na pripadajuću imenicu *ruki* koja je zabilježena u crkvenoslavenskom obliku (y>i),¹⁴ dok pridjev ima nastavak *-e* koji je u skladu s nastavcima palatalne deklinacije. MBDM ima jedan vlastiti pridjev: v milost *biskupovu* (4b) u ženskom rodu u akuzativu jednine koji je u skladu s čakavskim jezikom.

Opisni pridjevi koje nalazimo u CPar su: b(la)žj(e)nie m(a)rie (150v), obrazi *sl'nčenom'* (150v), *rečenoga* popa (151r) pri čemu prvi navedeni primjer ima crkvenoslavenski određeni oblik, drugi primjer pripada i hrvatskom i crkvenoslavenskom jeziku, dok treći primjer pripada hrvatskom jeziku. Primjeri iz MBDM: *boležnivъ* (4a), *vêrni*

¹⁴ Ista imenica u MBDM ima nastavak *e* od *ruke* vlastite (5a).

krst'ëninь (5a) - u ova dva primjera nalazimo neodređeni i određeni oblik primjera u nominativu jednine muškoga roda koji je u skladu s čakavskim nastavcima, ako uzmemo u obzir da je poluglas u prvom primjeru samo rezultat tradicionalnog bilježenja poluglasa na kraju riječi. U MBDM nalazimo i *s(ve)toga* krčën'è (4b), ot' griha *učinenoga* (4b), *devotoga* (5a) - primjeri su genitiva jednine srednjega i muškoga roda s čakavskim nastavcima; od ruke *vlastite* (5a) - genitiv jednine ženskoga roda, s čakavskim nastavkom; po plaćahь *slavné* d(e)vê Marie (5a) - i ovdje je riječ o genitivu jednine ženskoga roda, u kojem nedoumicu može predstavljati bilježenje „jata“ na mjestu nastavka *-e*;¹⁵ *slavnoi* devi (4b), vzda hv(a)le *svetoi* materi (5a) - dativ ženskoga roda jednine u skladu je i s čakavskim i crkvenoslavenskim nastavkom, *prelútu* pokoru (5a), slavu *večnu* (5a) - akuzativ jednine ženskoga roda ima čakavski nastavak; s' *velikimь* rozumomь (4a), *vêlikimь* gnevomь (4b), *velikimь* dêvocionomь (4b, 5a), *močnimь* načinomь (4b).

4.2.3 Glagoli

Od glagolskih vremena u tekstu legende pretežu prezent za izražavanje sadašnjosti i aorist za izražavanje prošlosti, uz nešto rjeđu uporabu imperfekta i pluskvamperfekta. Prezent nalazimo u 1. licu jednine u kojem s nastavkom *-u* u CPar *reku* (150r), u MBDM u *oću* (4b) i nastavkom *-mь* za nepravilne glagole: *esamь* (4b), *imamь* (4b); za 2. lice jednine u CPar nemamo primjera,¹⁶ a u MBDM nastavak je *-šь*: *očešь* (4b), *učinišь* (4b), *pitašь* (4b) u 3. licu jednine nastavak je *-t*: *čtuet* (151r), *imat se* (151r), a u 3. licu množine *-út'*: *prizivaút'* (151r). Sva tri lica za izražavanje prezenta imaju hrvatsko-staroslavenske nastavke. Primjera za 3. lice jednine i množine prezenta u tekstu ove legende u MBDM ne nalazimo.

Aorist nalazimo samo u 3. licu jednine u CPar: *bi* (150r); *priporučí* (150r), *kae se* (150r), *preb'dí* (150r), *évi se* (150r), *vratí* (150r), *v'zje* (150v), *probudi* (150v), *obrête* (150v), *vzjevísti* (150v) s nultim nastavkom što odgovara stanju i u hrvatskom i u crkvenoslavenskom jeziku. Nalazimo i jedan primjer sa starim nastavkom *-tv*: *priêtvь* (150v), te jedan primjer aorista sigmatskog II: *vede* (150v). U MBDM nalazimo oblike koji su zajednički i hrvatskom i crkvenoslavenskom jeziku: *bodi* (4a), *bi* (4a), *ide* (4b), *reče* (4b), *učini* (4b), *se otvrže* (4b), *povrati se* (4b), *počē se* (4b), *se pokazā* (4b), *pokara ga* (4b), *učini* (5a), *odvržē se* (5a), *vze* (5a), *se pada* (5a), *ičeznu* (5a). U tekstu imamo i primjer za 3. lice

¹⁵ Ovo nije neobična situacija, često se nastavak *e* bilježio „jatom“.

¹⁶ Premda nema primjera iz ove legende, na temelju uvida u tekstove Muke po Mateju iz ovog Zbornika nalazimo za 2. lice jednine crkvenoslavenski nastavak *-ši* (*rečēši* (241v), *govoriši* (243r)).

množine *priz'vaše* (151r). Izjednačenost stanja između dva teksta nalazimo i kod imperfekta u 3. licu jednine: *govoraše* (150r). Primjer za imperfekt u MBDM u 3. l. jd.: komu *biše* ime Teofil (4a), Teofil ki *staše* (4a), *skerblaše* se (4a), *nabaše* (4a), *otičeše* (4b), *uticaše se* (4b) a u množini za isto to lice primjeri su *vasь plкь* zajedno *obraše* (4a) i s varijantom *obrašē* (4a).

Perfekt nalazimo samo u MBDM tvoren naglašenim oblikom glagola *biti* i l-participom: *esamb imelb* (4b), *e(stb) učinilb* (5a).

U CPar nalazimo jedan primjer za pluskvamperfekt 3. lica jednine: *dal' bēše* (150v), dok je u MBDM tih primjera nekoliko: *biše učinil* (4a, 4b), *biše vzeľb* (4a), *biše prišal* (4a), *biše ulišilb* (4a), *biše prostilb* (5a), *biše učinil* (5a).

Futur I. u ovoj legendi ne nalazimo u CPar, ali ga ima u MBDM: *oču učiniti* (4b), *očešb otvriči* (4b)

Imperativ je u CPar posvjedočen primjerima u 3. licu jednine: niednomu *budi* lino, vidino *budi* (151r) u kojem se koristi sintetski crkvenoslavenski oblik s nastavkom – *i* na prezentskoj osnovi,¹⁷ bez primjera u analitičkom obliku, s česticom *da*. Za 14. stoljeće to je uobičajena pojava. Iva Lukežić ne navodi niti jedan primjer s analitičkim imperativom u tekstovima iz 14. st. (Lukežić 2015: 350–352). Takav sintetički imperativ nalazimo i u MBDM: ka *budi* hvalena (5a).

Kondicional nalazimo u CPar u primjeru *rodila se bi* (151r) i taj primjer ne odstupa od uobičajene tvorbe toga vremena (l-particip i aorist glagola *biti*). Tako je i u MBDM: *bi mogla* (4b).

Participi. Nalazimo u CPar aktivni particip prezenta aktivnog u deklinabilnom obliku: *speču* (150r), *karauči* (150r); aktivni particip preterita I. s deklinabilnim nastavkom -*v' / -' : dav'* (150v), *probudiv' se* (150v), *otvrg'* (150r); *umrvša* (151r), *s'konen'si* (151r); pasivni particip preterita: *osvaenb*, *izv'ržen*, *stisnutb* (150r), *položena* (151r), *nezučeta* (151r) i primjere aktivnog participa preterita II: *bila* (151r), *rodila* (151r). Iste te participe nalazimo i u MBDM: akt. ptcp. prez: *trateči i čineči* (4a), *tiuči* (4a), *imēuči* (4b), *hoteči* (5a), *pučauči* (5a); akt. ptcp. pret I.: *minuši* (4a), *raz'mislivši* (4a), *smislivši* (4b), *imivši* (5a), *očitovavši* (5a); akt. ptcp. pret II.: *učinil* (4a, 4b), *vzeľb* (4a), *ulišilb* (4a), *imelb*

¹⁷ U CPar ima i primjera u analitičkom obliku, s česticom *da* (da izb(a)vits 245r), ali ne u našoj legendi.

(4b), *prostib* (5a), *učinil* (5a); pas. ptcp. pret. *učinenъ* (4a), *osloboenъ* (5a), *ustrasěni* (5a), *rěčeni* (5a).

5 Zaključak

Usporedna analiza dvaju tekstova legendi o svetom Teofilu od kojih onaj u *Pariškom zborniku Slave 73* potječe iz 1375. godine, a onaj iz *Mirakula blažene dēve Marie* iz 1508. godine pokazala je da postoje razlike na grafijskoj i morfološkoj razini.

Na temelju grafijske i fonološke analize zaključujemo: 1. da je češća upotreba štipača za označavanje poluglasa u MBDM nego u CPar; 2. da se „jat“ dobro čuva u oba teksta u različitim pozicijama, ali je u MBDM on i na mjestu na kojem etimološki ne bi trebao stajati. Uz to, nalazimo zamjene „jata“ sa samoglasnikom „i“ u oba teksta, dok zamjenu s „e“ nalazimo samo u MBDM., 3. Grafem „đerv“ ne nalazimo u MBDM, u CPar se on nalazi na mjestu crkvenoslavenskog „žd“. 4. Grafem „šta“ bilježi se u oba teksta za „ć“, a u MBDM i za skupinu „šč“. 5. Inicijalno „h“ je u većem broju primjera izostavljeno u MBDM, iznimka je jedan primjer, dok u CPar uopće takve primjere u našoj legendi ne nalazimo., 6. Za rotacizam nalazimo potvrđen samo jedan primjer u CPar.

Morfološka analiza zamjenica relevantna je na području pokaznih zamjenica jer lične zamjenice nisu dovoljno zastupljene u našem tekstu. Analiza pokaznih zamjenica *onъ, ona, ono* pokazuje da je u CPar u velikom broju slučajeva upotrijebljen crkvenoslavenski morfološki oblik. Sintaktička upotreba pokazne zamjenice i riječi na koju se odnosi je raznolika: u genitivu nalazimo imenicu ispred zamjenice: rimlane *nee*, ali i obrnuto: *nee* prazdniki. U dativu je situacija konstantna- nalazimo najprije zamjenicu koju slijedi imenica: vrati *emu list*. Iznimka od crkvenoslavenskih morfoloških oblika pokazne zamjenice je čakavski oblik zamjenice u akuzativu jednine muškoga roda koji ima čakavski oblik *ga* i *mb* (neovisno o poluglasu koji je rezultat tradicionalnog bilježenja). Iste pokazne zamjenice u MBDM u genitivu imaju čakavske oblike i čakavski red riječi (*ovoga* Teofila). Oba kodeksa imaju crkvenoslavensku zamjenicu *sb*, ali se ona češće koristi u CPar dok u MBDM nalazimo zamjene s drugačijom osnovom (*ovoga*). Različita je upotreba upitno-odnosne zamjenice za neživo: *č'to* je crkvenoslavenski oblik koji nalazimo u CPar, dok u MBDM nalazimo čakavski oblik *ča*. Zamjenica *vsъb* upotrebljava se u oba zbornika i nije zamijenjena oblikom *sav*. Analiza pridjeva pokazala je ono što i analiza zamjenica, da CPar ima i crkvenoslavenske i čakavske oblike, a tako je i s MBDM.

U glagolima razlike u prezentu možemo pronaći u 2. licu jednine u kojem CPar ima crkvenoslavenski nastavak *-š*, premda za to primjera u samom tekstu legende nema, u MBDM imamo čakavski nastavak *-š'*. Nastavci za aorist su izjednačeni u oba zbornika, s tim što CPar ima i primjer sigmatskog II. aorista (*vede*) i jedan primjer s nastavkom *-tb* (*priětb*). Izjednačenost nalazimo i u imperfektu. Od složenih vremena u MBDM nalazimo perfekt i futur I. kojih nema u CPar pa je u tom smislu MBDM bogatiji u načinu izražavanja prošlosti i budućnosti. Pluskvamperfekt kao pretprošlo vrijeme zastupljen je u oba teksta.

Od glagolskih načina nalazimo kondicional i imperativ, oba se tvore usklađeno u oba teksta legende. Takvu usklađenost u velikom broju primjera nalazimo i kod participa, s tom razlikom da u CPar ipak možemo pronaći poneki particip koji se sklanja (*špeću*, *umrvša*) ili pripada starijem stanju (*dav'*, *otvrg'*) dok u MBDM takvih međusobnih razlika nema.

Na kraju možemo reći da u CPar možemo pronaći više oblika sa starijim jezičnim (crkvenoslavenskim) stanjem nego što je to slučaj s MBDM u kojem ipak prevladavaju čakavski elementi, ali da elementi starijeg jezičnog stanja nisu bili prepreka razumijevanju teksta legende, kako u 14. stoljeću, tako ni u 16. stoljeću. Sklona sam misliti da niti tekst iz CPar ne bi bio (ili: nije bio) nerazumljiv slušateljima u 16. stoljeću, upravo zbog te prilično velike jezične ujednačenosti.

Izvori

Pariški zbornik Slave 73. Dostupno 26.10.2021: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52511552v.r>
Mirakuli blažene djeve Marije. Dostupno 26.10.2021:
[https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiii.v.a&id=43321&tify={%22pages%22:\[12\],%22view%22:%22thumbs%22}](https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiii.v.a&id=43321&tify={%22pages%22:[12],%22view%22:%22thumbs%22})

Literatura

Vesna BADURINA STIPČEVIĆ, 2003: Toponim *Kaharja* u hrvatskim biblijskim prijevodima. *Zbornik Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*. Zagreb. 185–196.
Ivo FRANGES, 1987: *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
Eduard HERCIGONJA, 1973: Hrvatska književnost srednjega vijeka (do kraja 14. stoljeća) *Zbornik Zagrebačke slavističke škole, 1*. Zagreb. 25–66.
Dubravko JELČIĆ, 1997: *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
Slavko JEŽIĆ, 1993: *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
Mihovil KOMBOL, 1961: *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
Boris KUZMIĆ, Martina KUZMIĆ, 2015: *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Iva LUKEŽIĆ, 2015: *Zajednička povijest hrvatskih narječja: 2. Morfologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Filozofski fakultet u Rijeci; Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Ivana MULC, 1971: Novootkriveni hrvatski glagoljski spomenici. *Slovo* 21, 388–397. Dostupno 26.11.2021: <https://hrcak.srce.hr/14105>
- Anica NAZOR, 2014: O glagoljskoj tiskari u Senju i njezinim izdanjima. *Senjski zbornik* 41, 211–244. Dostupno 26.11.2021: <https://hrcak.srce.hr/151206>
- Krešimir NEMEC, 1994: *Povijest hrvatskog romana: od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje.
- Ivanka PETROVIĆ, 1974: Literatura u kojoj je svatko primao i davao (Uz zbirku Mirakuli slavne djeve Marie, Senj 1507/1508. god.). *Senjski zbornik* 6, 23–29. Dostupno 26.11.2021: <https://hrcak.srce.hr/136473>
- Ivanka PETROVIĆ, 1977: Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori. *Radovi Staroslavenskog instituta* 8, 3–243. Dostupno 26.11.2021: <https://hrcak.srce.hr/13997>
- Slobodan PROSPEROV-NOVAK, 1996: *Povijest hrvatske književnosti. Od početka do Krbanske bitke 1493. sv. 1*. Zagreb: Antibarbarus.
- Rudolf STROHAL, 1917: Mirakuli ili čudesa: svezak 1. sabrao iz hrvatskih glagoljskih spomenika od 14.-18. vijeka Rudolf Strohala. Zagreb. Dostupno 26.11.2021: https://archive.org/details/mirakuli_ili_cudesa_svezak_1_sabrao_iz_hrvatskih_glagoljskih_spomenika-rudolf_strohala
- Marinka ŠIMIĆ, 2018: O jeziku Pariškoga zbornika Code slave 73. *Fluminensia* 30/1, 153–185. Dostupno 26.11.2021: <https://hrcak.srce.hr/200365>
- Miroslav ŠICEL, 1982: *Hrvatska književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Marin TADIN, 1954: Recueil glagolitique croate de 1375. *Revue des études slaves* 31, 21–32. Dostupno 26.11.2021: https://www.persee.fr/doc/slave_0080-2557_1954_num_31_1_1616

The Language of the Legend of Saint Theophilus in two Croatian Glagolitic Miscellanies

The paper analyzes the most popular of Mary's miracles, the Legend of St. Theophilus. Originally from Greece, the story tells of Theophilus, who makes a pact with the devil and renounces God. He soon repents and begs the Virgin Mary for help. Our Lady tears up the devil's contract, thus saving Theophilus. This legend is recorded in two Croatian Glagolitic anthologies: Paris Miscellany Code Slave 73 (1375), which is the oldest confirmation of the story, and the second text that was printed in the Senj collection of Mary's miracles: Miracles of the Blessed Virgin Mary (1508).

In her research, the author analyzes the language of these two legends, providing an orthographical and phonological comparative analysis of specific features (jat, derv, šta, group čt, initial h), as well as a morphological analysis of pronouns, adjectives and verbs. The analysis has unexpectedly shown the greater presence of Church Slavonic elements in the Paris Miscellany Code Slave 73, given that the literature often claims that particular text to be the most 'Croaticized' Glagolitic manuscript of the 14th century. Church Slavonic morphological and syntactic elements have been confirmed in demonstrative pronouns, while fewer Church Slavonic elements have been found in the verb analysis. The Miracles of the Blessed Virgin Mary have Chakavian forms in those same places. Regardless, the elements of the older linguistic state were no obstacle to understanding the text of the legend in either the 14th or the 16th century.